

Fogdö i tiden

Min pappa, "doktor Beckman" som man sa på den tiden, hade tagit körkort och fått tjänstebil 1952 och var en av de första som gav sej ut på Fogdöbron - där han fastnade och måste bogseras bort eftersom bron inte var färdig.

1953, då bron stod klar, markerar annars slutet på en lång historia som jag gärna skulle vilja veta när den började. Fogdös historia som ö, som en av tusen isolerade prickar i havet, där de första inbyggarna rimligen måste varit fiskare.

Eftersom ön inte är särskilt hög och landhöjningen är en halvmeter per sekel kan det å andra sidan inte handla om så värst många hundra år. Kanske kom de första kolonisterna från Singö eller Väddö-Byholma, kanske var det tillgången på ål och säl som lockade.

Somrarna var väl en sak. Jag tänker på vintrarna på till exempel femton-, sexton-, sjutton- och artonhundratalet. Eller till elektriciteten kom; och sedan bron.

Eller före ångbåtarna, dieselmotorerna och aktersnurrorna.

Som en sista rest av livet före bron tänker jag ibland på Kalle Sandin, på den mindre av norrårdarna, som aldrig nådde längre än till en tjärad eka. När hans magra ångar var avbetade mot slutet av sommaren band han korna en i taget bakom båten och rodde dem över till Askholmen; så fick han och Karin ro dit varje dag för att mjölka. Och detta så sent som på 1960-talet. De hann precis få vattentoalett innan de dog.

En lördagkväll sommaren 1926 rodde Kalle Sandin och hans pappa Petter in till dansbanan i Grisslehamn - invid den nuvarande marinan. En som såg dem där var femtonårige Sven Åkerström från Herräng som så småningom skulle få barnbarn som är kusiner med min son.

Svens mamma Elisabet Söderblom var från Norrvreta på Singö och hennes syster Anna hade gift sej med Manne Mattsson på Västergården på Fogdö och fått dottern Rut som 1925 blev sju år; och den fjortonårige Sven blev lejd att ro Rut till skolan på Singö och hjälpa till på gården mot mat och logi.

Varje måndagsmorgon vandrade Sven och Rut via Norrgården till Finnarsöra och Sven rodde över till Hörnängen där Rut väntade hos "Sundbergs Maja" tills hon blev hämtad av någon från Norrvreta. Lördag eftermiddag rodde Sven och tog hem henne igen. På vintern när isen låg blev det sparkstötting i stället för båt och ibland, när isen varken bar eller brast, blev det varken det ena eller andra.

1943 gifte sej Rut Mattsson och Arvid Hällinder från Hällnäs och på bröllopet spelade hon orgel och han sjöng. Med på bröllopet var Sven och hans fru Saimy som åkt spark över från Herräng. Två ungar som var med var Britt Fredriksson från Västergården och Gösta Jansson från Norrgården.

Rut och Arvid lever den dag som idag är (1998). Det gör också Britt och Gösta som gifte sej och fick fyra pojkar och nu byggt sej ett "Undantag" vid laxodlingen och Finnarsöra.

Och lever gör Sven Åkerström och kan berätta om hur han brukade bada tillsammans med Manne Mattssons pappa Mats, "Massmass" kallad, som låg och flöt på rygg med vit skepparkrans och måste ha sett ut som en figur ur "Djuphavspirater".

Det gamla vackra badhuset vid Västergården står kvar - men bra långt från vattnet.

Och det vatten där gammelgubben Massmass flöt omkring "som en ökstock" var inte bara högre utan bra mycket klarare; före pappers bruket i Hallstavik.

Före broarna var det inget speciellt med att ungarna på Fogdö måste över till Hörnängen för att komma till skolan uppe vid Singö kyrka. Så var det för både Britt Fredriksson och Gösta Jansson och många med dem. Och begravingar vintertid när isen bara låg halvvägs hade också sina sidor som när kistan med Lotta Mattsson från Västerängen (eller "pensionatet") fick köras genom skogen till Singösund borta vid Riddarskår där också hon blev rodd; och på andra sidan väntade slaktarn med flakvagn.

Fogdö var ju en ö. Det är det knappast, i den bemärkelsen, sedan 53. Inte heller var vi så värst många sommargäster som hittade dit före broarna. Det var Normans, "Majorskan" på Blåsargården, prästen Ehlin på Dockhuset och några inhysingar som återkom år efter år - till exempel några som brukade bo i brygghuset på Västergården och fiska sik med jätteryschor. Häromåret träffade jag i Hedemora en äldre herre som varit kolonibarn på Norrgården.

Kolonibarnen kom med ångbåten från Stockholm och steg iland vid Fogdö brygga - på udden utanför Västergården - där det idag bara nått och jämnt återstår en järnkrampa i berget.

Det var också vid Västergården, inne i viken, som "posthuset" låg, en liten träbyggnad dit Funmark (och ibland Storman) levererade tidningar och brev. Där luktade trycksvärta och på väggarna hade vi alla ristat in initialer, årtal och hjärtan.

Funmark hade kommit till trakten som frikyrkopredikant och gift sej med en dotter hos Hölmqvists och i många år körde han sin vita "Salve" som passbåt från Herräng ut till öarna. Det är hans och Stormans båthus som nu ligger öster respektive väster om bron. Till Storman brukade jag cykla och köpa böckling.

Posthuset blev omsider busskur uppe vid "Fogdö brygga vsk" och innan någon brände ner det hann jag rista in ett hjärta med initialerna på mej och flickan vars syster gifte sej med Sven Åkerströms son. Hon och jag var rödare än rött, men det hindrade oss inte att sommaren 1969 sitta på Olle Normans balkong på Rövarhamn och dekorera papptallrikar inför kyrkkaffet. Olle var en drivande kraft bakom restaureringen av Singö kyrka.

Numera ligger Funmark, den före detta frikyrkopredikanten, och min pappa ateisten begravda några meter från varandra på Singö kyrkogård. Men Olle ligger mitt på planen under ett vackert järnkors.

Inga broar, ingen elektricitet och nästan inga pengar. Så var det 1925-26 när Sven Åkerström jobbade hos Mattssons. Utöver mat och husrum fick Sven överta kläder och stövlar efter Manne. Anna vävde. Det gick får på Fogdö sten och de gick där fortfarande i slutet av 40-talet.

Mjölk hade man bara till husbehov, men det hände att Sven skickades till bagaren i Grisslehamn med en bit smör - och en gång såg han Albert Engström stå nere i viken med hatt och staffli.

Nog var det först och främst självhushåll alltid. Höns, en gris och ett par kor, potatis och säd, fiske och jakt på sjöfågel. Precis som Kalle Sandin tog över sina kor till Askholmen tog Manne Mattsson sina till Kolskäret (men de fick åka båt för att de inte skulle komma på att de kunde simma och rymma till Byholma). På hösten fällde Manne och Sven hassel på Kolskäret som de på vintern drog hem över isen.

Men jag undrar vem som tar hand om all ål idag. Flera av gårdarna på Fogdö brukade lägga ålrysschor utanför Fogdö sten (och de var inte lätta att hantera när det blåste nordan och ostan). Ålen blev lagd i speciella sumpar i väntan på ålskutan som kom förbi och det var ett av de få sätten att få reda pengar.

Och pengar behövde man exempelvis när man fraktade över rågen till Bergby i Väddövik där det fanns en kvarn.

Det var ju som det var. När grisen slaktats till jul fick Sven sitta med ett kohorn och blåsa upp tarmarna medan Anna gjorde dem rena. Och just den vintern Sven var där satt familjen dag efter dag och knöt upp knutarerna i ett stort not för att tråden skulle användas till annat. På natten sov han med en skinnfäll som var både täcke och madrass.

Senare, när Sven fått arbete i brukshandeln i Herräng, hände det att han rodde ut till morbror Manne för att vara med om vår- eller höstjakten. Ibland låg isen halvvägs så att han fick ro in i Singösund och gå genom skogen. Man rodde och rodde och rodde. Och gick.

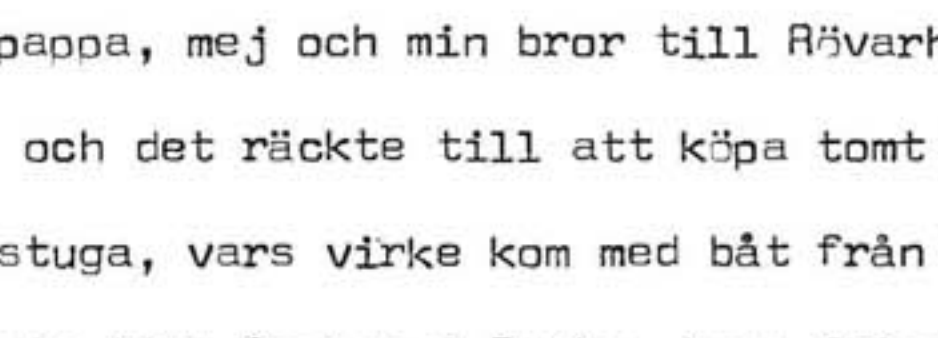
1945 bjöd Olle Norman ut min pappa, mej och min bror till Rövarhamn. 1946 ärvde min mamma 15.000 kronor och det räckte till att köpa tomt av Kalle Sandin och till en liten röd stuga, vars virke kom med båt från Tomta såg. Med tåg från Östra station, byte till ånglok i Rimbo, buss från Hallstavik till Herräng och så passbåten tog det fem timmar att ta sej ut. Pappa hade två veckors semester och lördagarna var arbetsdagar så i helgerna kom han ut vid sextiden på lördagskvällen och tog båten tillbaka vid Norrgårdens brygga klockan två på söndagseftermiddagen.

I två månader satt mamma där hon satt; med ungarna. Ibland när man frågar henne säger hon att det var underbart, ibland att det var förfärligt. Det fanns somrar när kläderna aldrig torkade och andra när det bräckta vattnet gick upp i brunnen. Sandins hade telefonnummer Fygda 10 och när man lyfte den svarta telefonluren svarade en telefonist. På vägen framför sin källare stod Kalle och vägde potatis med besman. Han var sturig, grinig, enviss och omedgörlig; men älskansvärd. Fast lättare att älska var hans stora, stadiga Karin som i femtio år fick höra honom anklaga henne för att hon inte fött honom några barn.

Och så var det Herbert som bodde borta vid Singösund och som före broarna färjade över folk i sin roddbåt i praktiskt taget vilket väder som helst. Så fick han jobb vid reningsdemarna eller vad det heter på pappers bruket i Hallstavik och när stockholmarna kom och frågade honom om han inte saknade sitt forna, fria liv svarade han "Inte en sekund!".

Men fortfarande en bra bit in på 60-talet hände det att han kom förbi med en kasse nyfiskad strömming som han sålde för en tia.

Varken Herbert eller Funmark eller far min fick uppleva den nya högbron vid Trästa som invigdes den sista helgen i november 1998 - och som jag körde över den 1 december utan mankemang. Nu är Fogdö praktiskt taget en del av fastlandet - och, kantänka, en del av världen via Internet...

Staffan Beckman